

Szőnyi Benjámín énekszövegeinek ritmikája

„Világ végéig lesz kötelező ereje ama Szentlélek intésének: *ÉnekeljeteK uj éneket*. E végre vagy on megírva ez is mint igaz Hívőknek czimere. *Jel. 14. 2.3. Es hallám Hegedűsöknek szavokat, kik az ő hegedűjüKKel hegedülnek vala. Es hallék éneket, mintegy Uj éneket a Királyi szék előtt.*” Ezzel a próféta i szözzattal (*Ésaiás 42,10*; egyben a 96. zszoltár kezdősora) és apostoli látomással értelmezte énekszerzői munkásságának lelki, hitbeli indítékát *SzenteK hegedűje* című, csaknem kizárólag saját szövegeit közreadó énekeskönyvének tizedik kiadását bevezető „*Előbeszédében*” (1793-ban) Szőnyi Benjámín, az akkor már csak *volt* hódmezővásárhelyi református lelkész, békésbánáti esperes. E később „családi énekeskönyvként” számon tartott, a szerző halála után is többször kiadott, tovább bővített különös gyűjtemény 1762-ben, Kolozsvárott látott először napvilágot. Mind a szerzői *Elöl-járó beszéd*, mind az egyházi ajánlás (*Adprobatio*, Vetsei János debreceni szuperintendens aláírásával) arra hívta fel a figyelmet, hogy nem szokványos templomi énekeskönyvet vesz kezébe az olvasó, hanem olyan munkát, amely a szentpáli értelemben vett *lelki éneket* tartalmaz (*Kolossé 3,16*). Az ajánló szavai szerint, miután Dávid zszoltárait „Maróthus és Béza *Rithmusokba* foglalták, Condímelus nótákra szabván, azok kik ezen tudós Emberekkel tartottak a ’hit’ dolgában, úton ‘s útfélen zengedeztek, sokakat meg-nyertenek az idegenek közzül”. Ilyen „hathatós Lelki énekek” vannak ebben a könyvben is (11.1.).

A *SzenteK hegedűje*, melyben „a’ Keresztyéni Szent Élet foglaltatik versekben” (uo. 12.), gyorsan népszerű lett a református hívők körében. 1771-ben, Pozsonyban, a szerző tudta nélkül, újra megjelent. A harmadik, bővített kiadást már Szőnyi gondozta (Pozsony, 1774). Ezt ismét kalózkidadás követte Vácott, 1777-ben. Csaknem végleges formáját az *ötödik* kiadással nyerte el (Pozsony, 1784), melyben közel 50 újabb éneket is közreadott a szerző. A további kiadások (Szőnyi életében) ezt már csak csekély mértékben bővítették, egymástól inkább a nyomdahibák fokozatos kikü-

szöbölésében különböztek (hatodik és hetedik: Buda, 1785; nyolcadik: Pest, 1786; kilencedik: Pozsony, 1789; tizedik: Pozsony, 1794). A nem szűnő érdeklődés volt az oka, hogy mintegy 150 éven át több helyütt is felbukkant a gyűjtemény, sajnos, néha szakszerűtlenül kezelt, erősen romlott szöveggel. Alábbi hivatkozásaim az ötödik, a szerző által bővített és jóváhagyott kiadásra vonatkoznak (Pozsony, 1784).

Az *énekvers* a 17. század végéig uralkodó szövegformája volt a magyar költészetnek. A hangos, énekelt (esetenként hangszeren kísért) előadásmód, mint lírai közléshelyzet erősen befolyásolta a költői szövegek jellegét, hangvételét, a választott dallam-minta pedig meghatározta a követhető versmértéket, a szöveg *ritmusát*. Különösen így volt ez az egyházi énekköltészetben megjelenő fordítások, illetve többé-kevésbé önálló átköltések (parafrázisok) esetében. Szenczi Molnár Albert a Magyar Zsoltárkönyv (*Psalterium Ungaricum*, Herborn, 1607) bevezető ajánlásában így írt erről: „meggondolhatja minden, minemő nagy munkával kellett énnékem ez hosszú magyar igéket a franciái apró igékből álló versekre formálnom, holott egy syllabával sem tehettem többet hozzá, sem az sensustúl nem kellett eltávoznom. Mert nagyobb gondom volt az fundamentombéli igaz értelemnek fordítására, hogynem az verseknek ékesgetésére” (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 13.1.).

Szőnyi Benjámint több mint másfél évszázaddal későbbi énekverseit azonban már némileg más szempontok alapján kell értékelnünk. Egyrészt erősen megváltozott a versszerzés társadalmi szerepe. A 18. század magyar költői egyre inkább elszakadtak a „nótajelzés” kötöttségeitől: az énekvers a szellemi élet néhány meghatározott területére szorult vissza, mint az *alkalmazott költészet* kifejezési formája, míg a saját hagyományait fokozatosan kialakító szépirodalom (a *poézis*, a *szépliteratura*) közegében a *szövegvers* vált általánossá. Másrészt viszont arra is fel kell figyel-nünk, hogy Szőnyi - bár gondosan és következetesen megadta énekeinek dallammintáját - az éneklésben nem csupán az egyházi (ezen belül felekezeti) hagyományhoz kötődő istentiszteleti formát látott, hanem a vallásos áhitat, az Isten és ember közötti *személyes*, bensőséges viszony megnyilvánulását, tehát - az irodalom felől

nézve - sajátos célú és tartalmú *lírai közlésformát*. A már említett Vetsei-féle ajánlás (1762) szavai szerint az ilyen lelki énekek „jelei az emberben lakozó Isten beszédének. Ugyanis a szívnek teljességéből szól a száj” (uo. 9.1.). Az éneklésnek „szükséges és idvességes voltáról” szóló *Introitus* vagy *Elöl-járó ének* pedig így határozza meg az alaphelyzetet: „Ideje az Éneklésnek, / A Kegyelem ideje” (20.1.).

A *Szentek hegedűje* énekszövegeit tehát lírai jellegű, *szépirodalmi igényrel megformált alkalmazott költészetnek* kell tekintenünk. Tartalmi vonatkozásban többnyire bibliai és vallási ismereteket, hitelveket, erkölcsi tanításokat fogalmazznak meg, a címleírásban közölt szerzői cél azonban „a Kegyeség Gyakorlásának” szolgálata (utalás lehet ez Medgyesi Pál *Praxis pietatis* című, nagy hatású könyvére, Debrecen, 1636), mégpedig elsősorban a *személyes* hitéletben, a különféle élethelyzetekre („rendekre, állapotokra, és bizonyos időkre”) alkalmazva (uo.). A szövegek költői megformáltsága arról tanúskodik, hogy ez a személyesség és életszerűség a „poézis”, a *lírai költészet* eszköztárának tudatos és igényes felhasználása által valósul meg.

Az esztétikai igényesség felismerhető jelei: a nyelvi kifejezőmód választékossága, a hagyományos (barokkos jellegű) retorikai formák (megszólítás, felkiáltás, felsorolás, metafora, szemléletes jelző stb.) használata, végül de, nem utolsósorban pedig a *dallammintának megfelelő versformák kiválasztása és kezelése*.

A 16-17. századi magyar énekvers elsődleges metrikai jellegzetessége a *szótagszámtartó dallamkövetés*. Míg a korábbi századok gyakorlatában a szótagok hajlítása vagy aprózása lehetővé tett némi ingadozást a dallamhangok száma és a szöveg szótagszáma között, addig a protestáns zsoltáréneklés már nem élt ezzel a lehetőséggel. Szenczi Molnár Albert „franciái nótákra” írott szövegei pontosan követik az eredeti szótagszámot, és ez jellemző Szőnyi Benjámín énekeire is. Ugyanez a formahűség érvényesül az énekelt versszakok (strófák, a korabeli szóhasználat szerint „versek”) és az egybecsengő, rímes verssorok („ritmusok”) változatosságát illetően is. Molnár Albert megszámlolta, hogy az általa fordított *Zsoltárkönyvben* „az zsoltárok százharminc különböző nótákra vadnak, és majd megannyi az versek nemei” (i.m.13.1.). Szőnyi

Benjámín e tekintetben is híven követi a nagy elődöt és példaképet: a *Szentelek hegedűje* 1784-es kiadásának 210 énekében 112 „nóta”, azaz dallamhivatkozás fordul elő, és ezek 91 - sorszerkezetben vagy legalább rímképletben különböző - szakaszmértéket képviselnek.

Az énekversre ugyanakkor az is jellemző, hogy benne a versforma dallamtól független *szövegritmikai tényezői* többnyire csak esetlegesen, részlegesen, néha alig vagy egyáltalán nem felismerhetően érvényesülnek. Az a tény, hogy Molnár Albert - saját bevallása szerint - a strófák külső keretének megformálásán túl nemigen ügyelt „a versek ékesgetésére”, máig ható súlyos zavarokat okoz a protestáns gyülekezeti éneklésben. Ugyanakkor a zsoltárfordítások verssorainak *van* érzékelhető szövegritmusa, Szőnyi Benjámín jóval későbbi énekszövegeinek pedig még inkább. A hosszabb-rövidebb dallamhangokhoz való igazodás a magyarban legalább is részleges *időmértékes* prozódiaát igényelne. Ennek technikai feltételei még Szőnyi énekeinek megírása idején is éppen csak születőben voltak. Természetes nyelvi adottságként és közköltészeti hagyományként létezett viszont az *ütemhangsúlyos* sorformálás lehetősége.

A francia énekvers sorainak terjedelme, a sormetszetek helye, a sorok, illetve a metszettel elkülönített sorrészek mondat szerkezeti összetartozása (*szólamok* szerinti tagolódása), valamint bizonyos sorvégek rímes hangmegfelelése egyáltalán nem volt idegen a hagyományos magyar versérvék számára. A kétféle verselés között nincs lényeges elvi eltérés, leszámítva azt a különbséget, hogy a francia vers ütemeit és ütempárjait zárónyomaték határolja, míg a magyar ütemeknek és ütempároknak többnyire a *kezdő* szótagja nyomatékos. A Szenczi Molnár-féle zsoltárfordítások - és Szőnyi Benjámín énekszövegei - a versforma szempontjából egyaránt szótagszámtartó, dallamkövető *ütemhangsúlyos szakaszmértékek*.

Az eredeti magyar verselési rendszer, a „nemzeti versidom” nyelvi meghatározottságát, tényleges hangzásszerkezetét Arany János ismerte fel először. Régi költőink - a verstaníró Csonkóit, Földi Jánost is beleértve - úgy gondolták, hogy a hagyományos magyar versformákban csak a szótagok számára, bizonyos

„megszakasztásokra” (metszetekre) és az egybehangzó „sarkalatokra” vagy „végezetekre” (a rímelésre) kell ügyelni. Ma már tudjuk, hogy ennél többről van szó. Arany sejtéséből bontakozott ki a magyar verselméletnek az az irányzata, mely szerint az eredeti magyar versrendszer nyelvi alapja a *szólamtagolás* elve, a jelentésükben és hangzásukban is viszonylag zárt egységet alkotó szavak vagy szócsoportok, a *szólamok* felismerhető elkülönülése. A szólam kezdetét az első tartalmas szó kezdő szótagjára eső nyomaték, *hangsúly* jelöli. Egy viszonylag rövid (legfeljebb 4-5 szótagnyi terjedelmű) szólam önálló *ütemet* alkot. Az ennél hosszabb (de legfeljebb 8-9 szótagnyi terjedelmű) szólamok egy belső, nem feltétlenül szóhatárra eső *ritmikai melléknyomaték* által hangzásukban kettéosztódnak, *ütempárt* képeznek. A 144. zsoltár kezdősora például két nyelvi szólam kapcsolatából áll: *Áldott az Úr, || ki kezemet tanítja*. Ebből az első egyetlen, 4 szótagú, első szótagján nyomatékos versütem (*Áldott az Úr*), míg a második szólam 4 | 3 arányban ütempárrá oszlik, főnyomatéka a második szótagra esik, melléknyomatéka pedig a belső ütemhatárra: *ki kezemet |tanítja*. A teljes sor ütemhangsúlyos metrikai szerkezete tehát: 4 || 4 | 3. Más nyelvi felépítést mutat viszont a 89. zsoltár kezdete: *Az Úrnak jirgalmát || örökké / éneklek*. Itt két hosszabb, 6 szótagú szólam kapcsolódik egymáshoz, és mindkettő ütempárrá feleződik. Ha a sormetszetet kettős, a belső ütemhatárt pedig egyszerű ütemvonalal jelöljük, e sor elvont alapmértékét így adhatjuk meg: 3 | 3 || 3 | 3. Az így kialakult versütemek abban is hasonlítanak a zenei dal-
lam ütemeihez, hogy kimondásuk időtartama némileg igazodik egymáshoz: a több szótagú ütemet viszonylag gyorsabban mondjuk, mint a hozzá csatlakozó rövidebbet.

Erre a *nyelvi* (mondatszerkezeti és hangtani) megfigyelésre alapozva táblázatba foglalhatjuk a lehetséges magyar ütemek és ütempárok szótagszám szerinti megoszlását, vastagabb számmal kiemelve az arány- és ritmusérzékünknek leginkább megfelelő, épp ezért a magyar vershagyományban is gyakoribb *természetes ütemeket és ütempárokat*. Táblázatunkban az ütempárok első tagját a bal oldali, függőleges számoszlop határozza meg, második ütemük szótagszáma pedig a felső, vízszintes számsor szerint alakul. Elméletileg a táblázat minden rovata „kitölthető”, a költői gyakor-

lat azonban - részben nyelvi, részben esztétikai okokból - kezdettől fogva „válogat” a felkínált lehetőségek közül.

ÜTEMEK:

	1	2	3	4	5 szótag
--	---	---	---	---	----------

ÜTEMPÁROK:

	1	2	3	4	5
5		5 2	5 3	5 4	
4	4 1	4 2	4 3	4 4	4 5
3	3 1	3 2	3 3	3 4	3 5
2		2 2	2 3	2 4	
1					

Ütemhangsúlyos versrendszerünkben az egyetlen ütemből vagy egyetlen ütempárból álló (1-5, illetve 5-9 szótagnyi terjedelmű) verssorokat *elemi soroknak* tekintjük. Az elemi sorokban nincs következetesen ismétlődő *sormetszet*, hiszen az ütempárok belső ütemhatára nem feltétlenül szókezdet. A *metszetes sorokat* viszont ütemek és ütempárok változatos kapcsolódási rendje jellemzi, a sormetszeten sorozatosan visszatérő szó-, sőt, szólamhátárral, érzékelhető megszakítással, az esetek többségében tényleges beszédszünettel. A még ezeknél is terjedelmesebb *nagysorokban* (például a 6||6||7 szerkezetű *Balassi-sorban*) két sormetszet hallható.

Az előbbi módszerrel a magyar ütemhangsúlyos versrendszer elvileg lehetséges *metszetes sorait* és *nagysorait* is táblázatba foglalhatjuk, a függőleges oszlopban a sormetszet előtti, vízszintesen pedig a sormetszet utáni metrikai egység (ütem vagy ütempár) szótagszámát jelölve. A példa nélküli, csupán elméleti lehetőségeket itt is kihagyhatjuk, a költészetben elterjedt, nyelvileg természetesebb vagy esztétikailag arányosabb, tetszetősebb változatokat pedig vastagabb számokkal kiemelhetjük. (Részletesebben lásd Kecskés András: A magyar ütemhangsúlyos verselés, Irodalomtörténet 1984. 2. 334-363.)

METSZETES SOROK:

	1	2	3	4	5	6	7	8
8			8 3	8 4	8 5	8 6	8 7	8 8
7			7 3	7 4	7 5	7 6	7 7	7 8
6			6 3	6 4	6 5	6 6	6 7	6 8
5			5 3	5 4	5 5	5 6	5 7	5 8
4				4 4	4 5	4 6	4 7	4 8
3						3 6		

NAGYSOROK:

	1	2	3	4	5	6	7	8
6 6				6 6 4		6 6 6	6 6 7	
6 4						6 4 6		
5 5					5 5 5	5 5 6		
4 4				4 4 4		4 4 6		

A régi magyar énekvers hagyományában e lehetséges sortípusoknak csupán egy kis hányada szerepelt. Az elemi sorok közül gyakori volt a *nyolcas* (mind felező, 4||4-es, mind 5||3 osztású, felemás változatban), előfordult a soralkotó *hatos* és *hetes* ütempár is. A metszetes sorok közül gyakoriságával messze kiemelkedett a *felező tizenkettős* (6||6). Megszólaltak a régi magyar énekek strófáiban a *felező tízesek*, valamint még néhány további *négyes*, *ötös*, *hatos* és *nyolcas alapú* metszetes sortípus (leginkább a 4||7, 5||6, 6||5, 6||7, 8||5, 8||6). A *nagysorok* közül a felező tizenkettős alapú *Balassi-sor* mellett kedvelt volt még a hasonló szerkezetű, felező tízes alapú „*kis Balassi-sor*”, az 5||5||6 is. A metszetes sorokból többnyire négy, a nagysorokból néha három alkotott egy nagyobb, rímekkel is egybeszerkesztett egységet, *strófát*.

A *Szentelek hegedűje* énekszövegeinek ütemhangsúlyos sortípusait vizsgálva először is azt vehetjük észre, hogy - mint már Szenczi Molnár *Psalteriumában* is - a külföldi minták nyomán több olyan sortípus is megjelenik, amely ugyan tökéletesen beleillik a magyar vershagyomány rendszerébe, de a korábbi hazai gyakorlatból nem vagy alig ismert. Az énekeskönyv 1784-es, ötödik kiadásában az alábbi változatokkal találkozhatunk:

A „SZENTEK HEGEDŰJE” 1784-ES KIADÁSÁNAK SORTÍPUSAI

		ELEMI SOROK				METSZETES SOROK					NAGYSOROK		
A 1 a p	Ü t e m	Ütempár											
		2	3	4	5	4	5	6	7	8	4	5	6
6					6 4	6 5	6 6	6 7	6 8	6 4 6		6 6 7	
5	5	5 2	5 3	5 4		5 4	5 5	5 6			5 5 6		
4	4	4 2	4 3	4 4	4 5		4 5	4 6	4 7		4 4 4		
3		3 2	3 3	3 4	3 5			3 6					
2		2 2	2 3	2 4									

Táblázatunkban a vastag számok a dallamminta által meghatározott, ismétlődő alapegységeket jelölik, míg a többi sortípus csak esetleges, helyettesítő mértékváltozatként bukkan fel.

A Szőnyi Benjámintól alkalmazott sormértékeket a magyar verstan hagyományaihoz híven, a sorok növekvő *szótagszáma* szerint is csoportosíthatjuk. Ez esetben is figyelembe kell azonban vennünk az azonos szótagszámok esetén sem feltétlenül azonos, a szöveg szólamtagolását követő ütemhangsúlyos *metrikai szerkezetet*. Szöveg példaként - egyszerűség kedvéért, ahol lehet - a megadott dallamminták (*dőlt betűvel*) és a könyvbéli énekszövegek kezdősorait idézem. Ettől a gyakorlattól csak néhány olyan esetben kell eltérnünk, ahol a vizsgált sortípus a szakasznak nem kezdősora, vagy éppen a kezdősor nem szabályos tagolású, nem tükrözi a választott mérték eredeti szerkezetét.

A dallamminták többsége Szenczi Molnár Albert *Zsoltárkönyvéből* származik. Ezekben az esetekben évszámot, kiadást nem jelölök. A dallamok megtalálhatók a Református Egyház ma is használatos Énekeskönyvében, ahol az első 150 ének sorszáma a zsoltárok eredeti sorszámainak felel meg. Szőnyi közvetlen dallamforrása azonban a korabeli gyülekezeti éneklés alapjául szolgáló ún. *Debreceni Énekeskönyv* volt. Ahol nem zsoltárdallamról van szó, *DÉ* betűjellel hivatkozom az általam használt 1778-as kiadás sorszámára. Néhány esetben az ún. *Halottas Énekeskönyv* ugyancsak debreceni, 1780-as kiadására utalok, *DH* betűjellel. *ZMK*-val jelölöm a *Zöngedező Mennyei Kar* című evangélikus énekgyűjte-

ményt (Löcse, 1696). Visszakereshető dallammegjelölésként szerepelhet még a Régi Magyar Dallamok Tára valamelyik kötete (*RMDT I*, illetve *RMDT II*) is.

A *Szentek hegedűjében* tehát az alábbi ütemhangsúlyos sormérték- típusok fordulnak elő. (A római számok az 1784-es, ötödik kiadás sorszámai.)

I. ELEMI SOROK

Négyesek:

4	/Haragodnak nagy voltában/ Megindulván (nem kezdősor)	38. zsoltár
	/Lelkemnek nagy lankadtságán, Tunyaságán (nem kezdősor)	XXXII.
2 2	/Szívünk vígsággal ma bétölt/ Mert nincs más kincs (nem kezdősor, minden szakaszban belső rímmel)	ZMK 10.
	/Szívem soha nem víg jobban/ Kegyess, jegyess (nem kezdősor, belső rímmel)	LXXXVIII.

Ötösök:

5	ÖrvenDÉzzetek	81. zsoltár
	Az Úr egyet szólt (változó ütempárként)	CLXXXIII.
2 3	/Ur Isten az én imádságom/ Értsd meg mondásom (nem kezdősor)	5. zsoltár

	/Az én múlandó életemnek/ Az Ur népével (nem kezdősor)	III.
3 2	Örül mi szívünk	DÉ 148.
	Az Úrnak hálá	CLXIV.

Hatosok:

2 4	Uram! bocsássad el („Az Simeonnak éneke ”)	DÉ 268. 1.
	/Az én erőm elkölt/ Van jó bizodalمام (nem kezdősor)	CLVIII.
3 3	E ’ világ miólta	Maróthi György: A ’ Soltároknak négyes notájik. DÉbrecen, 1743, 172. 1.
	Megbízott Jézusom	LIX.
4 2	Légy itélőm Uram	26. zsoltár
	Reménylek az Úrban	CXLIX.

Hetesek:

3 4	Mostan ti hatalmassak	29. zsoltár
	Az Úr szóll, ki ne félne	CLXXXVII.
4 3	Dicsérvétek az Urat	150. zsoltár
	No én lelkem serkenj fel	LXI.
5 2	/Hallgasd meg Uram kérésem/ Ne rejtst el tőlem orcád! (nem kezdősor)	102. zsoltár
	/Jaj énnékem nyavalyásnak!/ Mint a tengernek habja (nem kezdősor)	CCVIII.

Nyolcasok:

3 5	Uram te megvígálsz engem	139. zsoltár
	Imé most magamban szállók	XL.
4 4	Az Istenhez az én szómat	77. zsoltár
	Éneklek az Ur kegyelmét	XIX.
5 3	Dicsérvlek téged Ur Isten	9. zsoltár
	Megesett rajtam a nagy kár	CLXXIV.

Kilencesek (ütempár jelleggel, mértékváltozatként):

4 5	/Te hozzád kiáltok Ur Isten / Könyörgésem elődbe menjen (2. versszak)	141. zsoltár
	Oh lelkeknek kegyelmes Atyja	XLVI.
5 4	Hallgasd meg az én könyörgésem	55. zsoltár
	Nagy harcom van az ó emberrel	XXVIII.

II. METSZETES SOROK

Kilencesek:

3 6	<i>Az Urat dicsérvétek, mert jó</i>	147. zsoltár
	Mindenek Istentől függenek	XIII.
4 5	<i>Jésus Kristus! szép fényes hajnal</i>	DÉ 293.
	A kakas szó szívemet hatja	CXXXVI.
5 4	<i>Hozzád kiáltok kegyes Uram</i>	28. zsoltár
	Ki útra indul Istenével	CXLVIII.

Tízesek:

4 6	<i>Az ki nem jár hitlenek tanácsán</i>	1. zsoltár
	A Hit bennem Szent Lélek munkája	L.
5 5	<i>Irgalmazz Uram, irgalmazz nékem</i>	57. zsoltár
	Nap keleten egy csillag támadott	XC.
6 4	<i>/íme melly jó és melly nagy gyönyörűség/ Mint a balzsamolaj, ők olyanok!</i> (nem kezdősor, ritka mértékváltozat)	133. zsoltár
	/Uram a te néped igazgatását/ Hogy az ő terheket viselhessék (nem kezdősor, ritka mértékváltozat)	CXVI.

Tizenegyesek:

4 7	<i>Jézus Krisztus mi kegyelmes Hadnagyunk</i>	DÉ 308.
	Csak Istenben nyugtatom meg lelkemet	X.
5 6	<i>Az Ur ennékem őriző pásztorom</i>	23. zsoltár
	Szívem figyelmezz; az Isten szól lógat	XLII.
6 5	<i>Szívem ' meg-alázván, te hozzád mégyek</i>	DÉ 296.
	Te hozzád emelem Uram! szívemet	CXC.

Tizenkettesek:

6 6	<i>Hartz ember' élete tellyes életében</i>	DH 180.
	Mint kergetett madár, vigyázok szüntelen	CCV.

Tizenhármasok:

6 7	<i>Oh én két szemeim! ti az Urra nézzetek</i>	<i>DÉ 86.</i>
	Ez estve énnékem világos bizonyságom	VIII.

Tizennégyesek:

6 8	<i>Dicsőült helyeken, mennyei paradicsomban</i>	<i>DÉ 167.</i>
	Minden áldásoknak el fogyhatatlan kútfeje	CLXXX.

III. NAGYSOROK

Tizenkettesek:

4 4 4	<i>/Szívünk vígsággal ma bétölt/ Nékünk nem árt, nem tehet kárt semmiképen (nem kezdősor, minden szakaszban belső rímmel)</i>	ZMK10.
	<i>/Szívem soha nem víg jobban/ A törvénynek, mint örvénynek áradása (nem kezdősor, minden szakaszban belső rímmel)</i>	LXXXVIII.

Tizenhatosok:

5 5 6	<i>Háborúsága Dávid királynak edgy-koron nagy vala</i>	<i>DÉ 109</i>
	Mint anya hagyott madár fiaeskák, jaj már úgy hagyattunk	CXLVI.
6 4 6	<i>Nagy hálá-adással magasztaljad Istent, óh én lelkem!</i>	<i>DÉ 301.</i>
	Oh bölcs Isten, aki életemet eddig megtartottad! E kereskedésre akaratom te magad hajtottad: Figyelmezz kértemre; mert úgy hiszem, hogy vagyok váltottad.	CXXXI.

Tizenkilencesek:

6 6 7	<i>IOh én két szemeim! ti az Urra nézzetek!/ Az ő nagy szerelmét, hozzám nagy jó voltát min- denkor hirdessétek</i> (nem kezdősor, Balassi-sor belső rím nélkül)	DÉ86.
	/Ez estve énnékem világos bizonyságom/ 0 az én megtartóm: én is megújítom ő hozzá buzgó- ságom (nem kezdősor, a többi szakaszban nincs belső ríme)	VIII.

A kötetben előforduló ütemhangsúlyos sortípusok száma:

	Elemi sor	Metszetes	Nagysor	Összesen
Alaptípus:	10	10	4	24
Mértékválto-	6	2	—	8
Összesen:	16	12	4	32

A *sormérték* - különösen a szótagszámtartó énekversnek ebben a változatában - természetesen nem jelent következetesen érvényesülő, a teljes szöveg hangzásszerkezetét meghatározó *versmértéket*. Minden énekben szép számmal akadnak olyan sorok, amelyek a dallamminta vagy az első versszak által sejtetett versmérték kötöttségétől többé-kevésbé eltérnek. Ezek lehetnek az ütemhangsúlyos versrendszerben kialakult hagyománynak megfelelő, az alaplámmértékkal metrikailag egyenértékű *mértékváltozatok* (például fordított sorrendű vagy a felezéstől egy szótaghelyezettel eltérő ütempárok, illetve ugyancsak fordított sorrendű vagy a felezéstől egy szótaghelyezettel eltolódott metszetű metszetes sorok). A hatos ütempár 3|3, 4|2 vagy 2|4 szerkezetű változatai minden különösebb rendszeresség nélkül változtatják egymást ezekben a versszövegekben. Ugyanígy állhat az ötös ütempárban 3|2 helyett 2|3, a hetesben 4|3 helyett 3|4, néha még 5|2 is, a nyolcasban 4|4 helyett 5|3, esetleg 3|5. Az 5||6 osztású metszetes sort felválthatja a 6||5-ös, a 6||7-est a 7||6-os, a felező tízest a 4||6 vagy a 6||4. A régi magyar énekversben a zenei dallamsor akkor is „egybefogta” a szöveget, ha az ütemhatár vagy a sormetszet alkalmanként nem a várt helyre került. Előfordulnak - Szőnyinél is - ütemhangsúlyos tagolódást egyáltalán nem érzékeltető, pusztán a szótagszám kötöttségét őrző 80 „metrumtalan” sorok is (például: *Érzem jó egészségem meg-*

bomlását, CXCVIII.).

A sormértékek változatosságához képest is feltűnően színes és gazdag azonban a *Szentek hegedűjének* strófakészlete, a sorokból, sorpárok, rímes sorkapcsolatokból kialakított *szakaszmértékek* rendszere. Szerkezetileg nincs bennük új mozzanat vagy egyéni lelemény, hiszen adott dallammintákat követnek. Mégis feltűnő a kiválasztott és alkalmazott formák bősége, a hazai hagyomány szűkös strófakészletétől való elrugaszkodás merészsége, a megvalósítás nyelvi és metrikai igényessége.

Az alábbiakban metrikai szempontok szerint rendszerezve tekinthetjük át a *Szentek hegedűje* szakaszmértékeit (strófaszervezeteit). A rendszerezés alapja a strófát alkotó sorok száma: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, valamint 12. Ezen belül megkülönböztetem az *azonos*, illetve az *eltérő* sormértékekből építkező versszakokat, valamint a rímszerkezetből kirajzolódó sorkapcsolatokat (periódusokat). A sorok szótagszáma melletti betűjel a rímes egybehangzások rendjére utal (sorvégen vagy soron belül). Azonos szótagszámú sorok folyamatos egymásutánja esetén a számot nem, csak a betűjelet ismétlem. (Például 10aa azt jelenti, hogy két 10 szótagú verssor alkot páros rímű sorkapcsolatot.) A strófaképlet mellett feltüntettem a könyvben szereplő dallamhivatkozást (*dőlt betűvel*), megadom a dallam lelőhelyét, majd az illető dallamra írott Szőnyi-szövegek kezdősorát, az ének versszakainak számát (V) és az 1784-es kiadás sorszámát.

3 soros szakaszmértékek

a/ azonos sormértékekkel

			V	1784
8aaa	<i>A ' nap e/jő nagy haraggal</i> Jézus Getsemáné kertben	<i>DÉ 57.</i>	16	XCIV.
11aaa	<i>Oh melly igen rövid vált lám e' Világ</i> Tél időben minden állat kedvetlen	<i>DÉ 317.</i>	12	CLXXXII.
	<i>Szívem ' meg-alázzván, te hozzád</i> <i>inégyek</i> Te hozzád emelem Uram! szívemet	<i>DÉ 296.</i>	6	CXC.

16aaa	<i>Háborúsága Dávid Királynak edgy- koron nagy vala</i> Reám jött immár óh jaj! a bűnnek egy igen nagy kára Mint anya hagyott madár fiacskák, jaj már újon havattunk	<i>DÉ 109.</i>	11 9	CXLV. CXLVI.
	<i>Nagy hálá-adással magasztaljad Is- tent, óh én lelkem!</i> Oh bölcs Isten, a ki életemet eddig megtartottad!	<i>DÉ 301.</i>	12	CXXXI.

b/ eltérő sormértékekkel

8a6ax	<i>Lásd meg Uram! én ügyemet (rímtelen szöveggel) Keserves ez az állapot</i>	<i>DÉ 102.</i>	16	CLXXVII.
9a8aa	<i>Jésus Kristus! Szentek ' reménye Az UR megtészi a mit akar</i>	<i>DÉ 311.</i>	10	IV.
	<i>Jésus Kristus! szép fényes hajnal A kakas szó szívemet hatja Mint a meny- nyei szent Angyalok</i>	<i>DÉ 293.</i>	7 11	CXXXVI. CLI.
10aa11a	<i>A ' melly embernek jó hiti vagyon Az Isten nem csak táplál engemet</i>	<i>DÉ 319.</i>	8	CLXXXVI.
13aa19a	<i>Oh én két szemeim! ti az Urra nézzetek! Ez estve érmékéin világos bizonyás- gom</i>	<i>DÉ86.</i>	9	VIII.

4 soros szakaszmértékek

a/ azonos sormértékekkel

8aaaa	<i>Mennyből jövök most hozzá- tok</i> Közel az Isten Országá Oh Jézus Istennek Fia!	<i>DÉ 174.</i>	10 12	LXXIII. LXXXII.
8aabb	<i>Ez földön ti minden népek Szent Páltól e szó adódik</i>	<i>100. zsoltár</i>	13	CXXVIII.
	<i>Oh ártatlanság Báránnya! vagy Új világosság jelenék A Szent János Keresztése Istennek tulajdonsága</i>	<i>DÉ 213. DÉ1.</i>	18 7	LXXI. XCVI.

	Csudáljátok magas egek		30	XCVII.
	<i>Úrnák szolgálai mindnyájan</i> Vigyázásra van sok okom Idő van már, hogy tanuljak Én is bírok tisztességet Vendégek! szómat halljátok	<i>134. zsoltár</i>	13 11 10 22	CXXI. CXLIII. CLXXII. CLXXIII.
10aabb	<i>Jer dicsérjük az Istennek Fiát</i> Nagy dolog, melyhez fogni akarok	<i>DÉ 260.</i>	10	CLXVII.
	<i>Nagy hatalommal regnál az Isten</i> Nem függ az orvostól s or- vosságtól A minden jóknak legfőbb sá- fára	<i>93. zsoltár</i>	10 10	CXXV. CXLI.
11aaaa	<i>Drága dolog az Úr Istent di- csérni</i> Bőven van most az Istennek áldása	<i>DÉ 165.</i>	6	CXCIV.
	<i>Jézus Krisztus mi kegyelmes</i> <i>Hadnagyunk</i> Csak Istenben nyugtatom meg lelkemet	<i>DÉ 308.</i>	8	X.
12aaaa	<i>Semmit ne bánkódjál, Kristus</i> <i>szent Serege</i> Mint a folyó vizek a nagy tengerekre	<i>DÉ 325.</i>	6	XIV.
	<i>Szomorú a' halál a' gyarló</i> <i>embernek</i> vagy <i>Mikor Senákérib a</i> <i>Jeruzsálemet</i> Boldog ember vagyok, mert látom végemet vagy <i>Semmit</i> <i>ne bánkódjál, Kristus szent</i> <i>Serege</i> A szomorú halál sok- szor szívem állja	<i>DH 132.</i> <i>DÉ 103.</i> <i>DÉ 325.</i>	10 28	CLXXVIII. CCIII.

5aa6b11b	<i>Követi vala A föld mivélés</i>	<i>DÉ 320.</i>	14	CXXXIII.
5ab6a11b	<i>Örül mi szívünk Az Úrnak hála</i>	<i>DÉ 148.</i>	6	CLXIV.
8(4aa)7b 8(4cc)7b	<i>Én Istenem! Sok 's nagy bűnem Oh teremtő! Egy éltető Út az óra: Kakas szóra</i>	<i>DÉ 345.</i>	10 5	CLXI. CXCII.
8aa9bb	<i>Dicsérlek téged Ur Isten Uram! lelkem Téged di- csér Az Isten Pásztorom nékem Megesett rajtam a nagy kár</i>	<i>9. zsoltár</i>	9 25 6	XVIII. CLIII. CLXXIV.
9a8bb9a	<i>Te hozzád kiáltok Ur Isten Oh lelkeknek kegyelmes Atyja</i>	<i>141. zsoltár</i>	12	XLVI.
9a8b9a8b	<i>Emeld fel szived, füled nyisd meg Oh nagy még az én gyar- lóságom</i>	<i>DÉ 267.</i>	52	LXII.
	<i>Szabadíts meg engem Ur Isten vagy Örvendgy egész föld az Istennek Jézusom szent fogantatása Vigyázás van bízva Isten- től Uram! ki vagy felállítója</i>	<i>140. zsoltár 66. zsoltár</i>	11 4 13	LXV. CXXXV. CXXXVIII.
10a11a10a11a	<i>A' ki az Istent megesmér- heti Énnékem a test nagy el- lenségem</i>	<i>DÉ 140.</i>	12	XXIX.
10a11bb10a (vagy 10a11b11a10b)	<i>Miért vetsz minket így el Ur Isten Oh szent Isten, mely régen látogatsz!</i>	<i>74. zsoltár</i>	6	CLIX.

	<i>Szeretem és áldom az Ur Istent</i> Jézus énnékem adá most magát Isten után az én eredetem	<i>116. zsoltár</i>	12 12	XLV. CXXXIX.
11a10b11a10b	<i>Az Ur Isten monda az én Uramnak</i> Jézust e földön én már nem keresem Jer késérjük Jézust Mennyben szemünkkel	<i>110. zsoltár</i>	9 7	CVI. CVIII.
	<i>Szabadíts meg es tarts meg Uram Isten</i> Jézus nincs ma szeplő nélkül jegyessed	<i>12. zsoltár</i>	31	LIV.
11aa8a11a	<i>Seregeknek győzhetetlen Királya</i> vagy <i>Seregeknek hatalmas nagy> királya (Koloszvár)</i> Jaj énnékem jaj, szomorú fejemnek!	<i>RMDT/II</i> 358.	22	CCI.
11aa9a10a	<i>Dicsérd az Istent mostan oh én Lelkem</i> Dolgát végezvén én hivatalomnak	<i>DÉ 163.</i>	7	XII.
11aa10bb	<i>0 felséges Ur mi kegyes Iste-8. zsoltár nünk</i> Elmúlt az éj, im szépen megvirradott A mit Istentől kívánok magamnak Oh csudálatos, és hatalmas Felség Oh Jézus Krisztus, öröme szívemnek! Nem hagyott Jézus minket árvaságban Oh Szent Lélek Isten, Istennek újjá! A Mennybéli Istennek rendelése Tisztem a törvény könyvnek olvasása. Emb- ber e múló világnak mit örül? Testem mind töredékenyebb naponként Betegséggel embert Isten látogat		6 14 46 14 14 15 12 13 11 17 37	XV. XXXVII. LI. LXXXVII. CX. CXI. CXXII. CXXVII. CLV. CLVII. CC.

5 soros szakaszmértékek

6ababa	<i>Küldé az Ur isten Az Isten báránya</i>	<i>DÉ 170.</i>	10	LXXVI.
8abbab	<i>Emlékezzél meg Ur Isten Imé ez Urnak napjára</i>	<i>132. zsoltár</i>	6	I.
8aabba	<i>Maradj velünk mi Krisztu- sunk Az Ur ma velem sok jót tőn</i>	<i>DÉ 307.</i>	6	II.
8a9b8aa9b	<i>Uram ki leszen lakója Arra igen igyekezem</i>	<i>15. zsoltár</i>	5	CLXV.
9a8bb9a5a	<i>Ur Isten az én imátságom Az én múlandó életemnek</i>	<i>5. zsoltár</i>	7	III.
9aa8b9a8b	<i>Hallgasd meg Uram kéré- semet Az Isten, a ki oszt tiszteteket</i>	<i>143. zsoltár</i>	12	CXLII.
10aa11b10a11b	<i>Irgalmazz Uram, irgal- mazz nékem Nap keleten egy csillag támadott</i>	<i>57. zsoltár</i>	13	XC.
14aa9bbb	<i>Dicsőült helyeken, meny- nyei paradicsomban Minden áldásoknak el- fogyhatatlan kútfeje</i>	<i>DÉ 167.</i>	7	CLXXX.

6 soros szakaszmértékek

a/ 2 + 2 + 2-es sorszerkezettel

8aabbcc	<i>Menny béli Felséges Isten Nem hót állat az én hitem</i>	<i>DÉ 275.</i>	20	XXII.
10a8a10b8b10c8c	<i>Magamban elvégezém es mondám Oh hol van már, a kit lelkem szeret?</i>	<i>39. zsoltár</i>	12	XLVIII.

10aa11bb10cc	<i>Az ki nem jár hitlenek tanácsán</i> A Hit bennem Szent Lélek munkája Jézusom előljáró postája Magam jobb dologra nem adhatom Istennek tartom én is lelke- met	<i>1. zsoltár</i>	13 11 11 11	L. LXXII CXII. CXXXII.
11aa8b10b10c8c	<i>Íme melly jó és melly nagy gyönyörűség</i> Uram a te néped igazgatását	<i>133. zsoltár</i>	8	CXVI.
11aa10bb11cc	<i>Hogy az Babyloni vizeknél ültünk</i> Publikánus kis Zákéus példája	<i>137. zsoltár</i>	9	XXXIII.
11aabbcc	<i>Az Ur ennékem őriző pásztorem</i> Szívem figyelmezz; az Isten szóllogat Jézus! ki asszonyi állattól lettél	<i>23. zsoltár</i>	12 2	XLII. CLXII.

b/ 3+3-as sorszerkezettel

6aa7b6cc7b	<i>Uram! bocsássad el</i> Az én erőm elkölt	<i>DÉ 268.</i>	8	CLVIII.
6aa8b7cc8b	<i>Légy ítélőm Uram</i> Végső éjtszakáját FöldÉs uraságot Reményiek az Urban	<i>26. zsoltár</i>	12 15 11	XCII. CXVIII. CXLIX.
7aa6b7cc8b	<i>Most nyugosznak az erdők</i> Levetkezőn ruhámat	<i>DH 186.</i>		CXCI.

8a4a7b8c4c7b	<i>Haragodnak nagy voltában</i> Ur Isten! tudod, ki vagyok Lelkemnek nagy lankadsá- gán vagy <i>Kiáltásom halld meg Isten</i> Nincs oka a kevélységre Az én időm mint a szép nyár	38. zsoltár 61. zsoltár	19 20 15 22	XXXI. XXXII. LV. LVI.
	<i>Kiáltásom halld meg Isten</i> Lelkem kétségben nem síjyed Tanácsra szükségem vagyon Nagy dolog ez a követség	61. zsoltár	22 8 11	XX. CLXX. CLXXI.
8a7a6b7cc6b	<i>Uram te nagy haragodban</i> Oh Isten! lelkem megesett	6. zsoltár	29	XXX.
8aa9b8cc9b	<i>Az én lelkem szép csendessen</i> Az én lelkem szép csendesen Ezt kérem, ezt kívánám én	62. zsoltár	2 4	CLXVIII. CLXIX.
	<i>Az Urat ti ő szolgálja</i> Isten szabados áldása Az én léányi szépségem	113. zsoltár	13 7	CLX. CLXVI.
	<i>Az Úr bir ez egész földdel</i> Az Úr Jézus hopmestere	24. zsoltár	15	LXVI.
	<i>Hálát adok Uram néked</i> Oh mely rettenetes ez hely!	111. zsoltár	9	XLIII.
9aab8cc9b	<i>Hallgasd meg az én könyör- gésemet vagy</i> <i>Halgasd-meg Uram! könyör- gésemet</i> Nagy harcom van az ó em- berrel Kettőn van szorongattatásom Jövevény vagyok e világon	55. zsoltár	14 7 8	XXVIII. LX. CXLVII.
9aabccb	<i>Boldog ember az ki az Istent</i> A bölcs Istennek rendelése	112. zsoltár	10	CXLIV.

11aa10b11cc10b	<i>Aldgyad lelkem Uradat Istenedet</i> Nincs hatalmamban magamnak életem Érzem jó egészségem megbomlását Oh Mennynek és földnek legfőbb Királya!	103. zsoltár	2 1 28	CXCVII. CXCVIII. CCVII.
12aa10a4b6b12b	<i>Hartz ember ' élete tellyes életében</i> Mint kergetett madár, vigyázok szüntelen	DH 180.	11	CCV.

c/ 4+2-es sorszerkezettel

7abbacc	<i>Dicsérünk téged Isten</i> Oh Ura mindeneknek Szép tisztesség a tisztég	75. zsoltár	12 18	CXVII. CXIX.
7a8b7a8b7cc	<i>Jézust el nem bocsátom</i> Most látván életemet	ZMK21.	8	CLVI.
8a7bb8a6cc	<i>Örvendez Uram az királ</i> Az Isten rendnek Istene	21. zsoltár	11	CXIV.
8a7b8a7bcc	<i>Aldgyad én lelkem az Urat</i> Királyomnak békességét Oh emberek őrizője	146. zsoltár	11 10	CXXXVII. CLXX VI.
8aabb9cc	<i>Dicsérlek Uram tégedet</i> E napra véradásomban	30. zsoltár	6	VII.
	<i>Uram te megvisgálsz engem</i> Imé most magamban szállók	139. zsoltár	20	XL.
9a6bb9a7cc	<i>Uram én csak te benned bíztam</i> A Fogadás jöve szívemre Tisztem közönséges szolgálat	31. zsoltár	17 13	XLI. CLII.
9a8b9aa8b6b vagy 9a8b9ab8c6c	<i>Itéllj meg engemet Ur Isten</i> Az Isten ki bir mindennel	43. zsoltár	8	CL.

9aabb8cc	<i>Hozzád kiáltok kegyes Uram</i> Az Isten minden tudóságát Ki útra indul Istenével	28. zsoltár	13 10	XXIV. CXLVIII.
10aabb11cc	<i>Az erős isten, Uraknak Ura</i> Szükség, hogy a Krisztust gyakran valljam A vén Simeonról és Annáról Oh lelkem! forgasd az ítéle- tet Oh idő, oh örökkévalóság!	50. zsoltár	12 7 5 16	XXV. LXIX. LXXVIII. CCIV.
10a11b10a11b 10c11c vagy 10a11a10b11b 10c11c	<i>Az olly emberek nyilván boldogok</i> E mindenkori igyekezetem	119. zsoltár	14	XXIII.
10a11b10a11bcc	<i>Tarts meg engemet oh én Istenem!</i> Éneklek a Jézus nyúgodalmát Oh Isten! csak szent kezed munkája	16. zsoltár	9 8	CIII. CXCIII.
11a10b11a10b 11c10c	<i>Ne boszszonkodgyál a ' go- nosz tevőkre</i> Az Isten erős torony, magas kőszál	37. zsoltár	21	LI.

d/ 2 + 4 - es sorszerkezettel

5a6b5acc6b	<i>Örvendezetek Azúr egyet szólt</i>	81. zsoltár	15	CLXXXIII.
8aa9b8c9b8c	<i>Az Urat áldgyálok, mert jo Az én terhim igen nagyok</i>	106. zsoltár	20	CXXIV.
9aa8bbcc	<i>Hallgasd meg Izrael Pásztora</i> Az Urnak a Mennyben van széki Jövel, Uram Jézus, óh jövel! Felkelvén a munkára mégvek	80. zsoltár	24 13 11	XXVII. LXXIV. CLIV.
9aa8bccb	<i>Oh erős boszszuállo Isten</i> A könyv szemeimből kicsordul	94. zsoltár	31	LIII.

7 soros szakaszmértékek

7a6b7a6b7cc6x	<i>Hallgasd meg, Jézus Krisztus</i> Harmadnap elvált dolga Hozzám való szerelmed	DÉ 277.	6 15	CI. CII.
---------------	--	---------	---------	-------------

08 soros szakaszmértékek

a/ ikerszakasz (két azonos szerkezetű sorkapcsolat)

6a8bb6a6c8dd6c	Mindenkoron áldom Felkelvén elmegyek Örömmel meghallám	34. zsoltár	4 2	CLXXXVIII. CLXXXIX.
7a6bb7a 7c6dd7c	Ékes dolog dicsérni Ha a mezőt tekintem	92. zsoltár	6	CLXXXV.
7a6b7a6b 7c6d7c6d	Szivem szerint kívánom vagy Te hozzád tellyes szívből Kapuk emelkedjete Egek harmatozzatok	130. zsoltár	11 3	LXIII. LXIV.
8a7b8a7b 8c7d8c7d	Az ki az fölséges Urnak Oh mely csudálatos ez hely! vagy Az Istennek jó tetszése Oh Jézus! Sión királya!	91. zsoltár ZMK 140.	6 9	LXXXI. XCI.
8aa7bb 8cc7dd	Az Istenhez az én szómat Éneklek az Ur kegyelmét	77. zsoltár	8	XIX.
	Hajtsd hozzám Uram füle- det Földön dolgát vivén végbe	86. zsoltár	16	CIX.
9a6b9a6b 9c6d9c6d	Az Sionnak hegyén Ur Isten Háborús tenger én életem A bűnnek első büntetése	65. zsoltár	11 3	XXI. CLXIII.
9a8b9a8b 9c8d9c8d	Örvendgy egész föld az Istennek Az Isten bölcs rendeléséből	66. zsoltár	11	LXXXIX.

9aabb 9ccdd	<i>Az Urat dicsérjétek, mert jo Mindenek Istentől függe- nek</i>	147. zsoltár	7	XIII.
10aa11bb 10cc11dd	<i>Aldgyad lelkem az Urat és tisztöld Távozz álom! tőlem egy kevéssé</i>	104. zsoltár	12	CLXXXIV.
11aa10bb 11cc10dd	<i>Áldott az Ur, ki kezemet tanítja Oh Jézus! én életemnek példája Hűséges beszéd, méltó a hitelre Hogy ördög világot igen megvesztett Meglévén a Jézusnak születése A Jézus születése négy titkában Oh Jézus szerelmének nagy csudája Oh Jézus, Isten választott szolgája</i>	144. zsoltár	17 6 6 6 7 6 11	XXVI. LXXXIII. LXXXIV. LXXXV. LXXXVI. XCIII. CVII.
	<i>Egy szép dolgot hoz elő az én szívem Meglett a szabadulás és az erő</i>	45. zsoltár	12	LXXX.
	<i>Ó melly bodog az olly ember életében Oh Isten! ki vagy irgal- mas, kegyelmes Végezván Jézus vég Szent Vacsoráját</i>	32. zsoltár	8 8	XXXVI. XCIV.

b/ egyedi sorszerkezettel

6aa5b6cc5b8dd	<i>E ' világ mióta</i> Egy reménység táplál vagy <i>Brunnquell aller</i> <i>Güter</i> Megbízott Jézusom Min- den ember meghal	<i>Maróthi</i> 1743, 172. <i>J. Franck:</i> <i>Geistliches</i> <i>Sion, 1674,</i> 26.	12 13 11	LVIII. LIX. CXXXIV.
7a6b7a6bc7d6c7d vagy 7a6b7a6bc7d6d7c	<i>Dicsérjétek az Urat</i> Jehova! reád vetem	107. zsolttár	12	XLIX.
7aabb8c7dd8c	<i>Dicsérjétek az Urat</i> No én lelkem serkenj fel	150. zsolttár	17	LXI.
7aabb8ccdd	<i>Mostan ti hatalmassak</i> Az Úr szóll, ki ne félne	29. zsolttár	7	CLXXXVII
8a7b8a7bcc8dd	<i>Mint az szép híves patakra</i> 42. zsolttár Szép dolog s gyönyörűséges Téged óh Isten dicsérünk Bűnt bánó szívvel Mint a szép ritka jószágot Mint szóval adja ki magát Jézusban vetett hitemet Mint a fényes nap felköltét Szívemmel szállók szívedben Győződelmes Jézus keresztfán meghalván Jézus megholt bűneinkért Isten! földi Királyoknak Ijuságomnak vezére A czéhbéli társaságban Ha a dicsőség urára Én reám szoros igazság vagy <i>Én lelkem légy csendességben</i> Az Uj frigy áldozó Papja Jézus, én megholt életem		18 13 4 6 18 7 4 16 12 9 7 6 6 9 4 11 12 12	INTROITUS TE DÉUM XLIV. LXVIII. LXX. LXXV. LXXVII. XCVIII. XCIX. C. CIV. CXV. CXXX. CXXX. CLXXV. CLXXIX. CCII. CCVI.

8a7b8a7bc8d7c8d	<i>Szíveimet hozzád emelem</i> A békeesség, csendes lakás	25. zsoltár	4	CXCIX.
8aa7bb8ccdd	<i>Hallgasd meg Uram kérés</i> sem Elmúlt a nap fejem fölül Oh Istennek szeme fénye! Jaj énnékem nyavalyásnak!	102. zsoltár	4 14 18	XVII. CXIII. CCVIII.
8aa9b8cc9b8dd	<i>Oh seregeknek Istene</i> Itt csak vándorlás életem	84. zsoltár	16	LVII.
8aa9bb8ccdd	<i>Bizonyára jó az Isten</i> Oh jó Isten! minden jóknak	73. zsoltár	9	CLXXXI.
	<i>Pörölj Uram pörlöimmel</i> Az emberi nagy romlottság	35. zsoltár	15	CXX.
	<i>Ur Isten melly sokan vads</i> nak vagy <i>Pörölj Uram</i> <i>pörlöimmel</i> Melly sokak a török s hálók Szent dolog én szolgálato	DÉ 268. 35. zsoltár	13 9	XLVII. CXXIII.
8a9bb8a9c8dd9c	<i>Isten te vagy én Istenem</i> Nagy a Mennyei Atyában Csudáлом a követséget Jézus! te vagy én Istenem Világosságoknak Atyja! Az idők ő járásokkal	63. zsoltár	7 6 8 4 2	XXXV. LXVII. LXXIV. CXC. CXCVI.
10aabb11ccdd	<i>Magasztallak téged én</i> <i>Istenem</i> Forgatom szívemben, a mint lehet Tudom az Urnak mivel tartozom	145. zsoltár	6 17	XI. XVI.

10a11bb10ac11d10c 11d	<i>Ur Isten kegyelmezz meg énnékem</i> A bűnös publikánus mód- jára Nem jött a Jézus hívni magához Tarts meg engemet, óh én Istenem! Végezvéen Jézus szent szolgálati át	51. zsoltár	4 8 10 8	XXXIV. XXXVIII. XXXVIII. CV.
11a10b11a10bcdcc	<i>Az Ur Isten az én világos- ságom</i> Bizom én a Jákobnak Is- tenébe	27. zsoltár	6	IX.

9 soros szakaszmértékek

8aa7b8cc7b4(2dd) 12(4ee4)f8f	<i>Szívünk vígsággal ma bétölt</i> Szívem soha nem víg job- ban	ZMK 10.	9	LXXXVIII.
---------------------------------	---	---------	---	-----------

12 soros szakaszmértékek

ikerszakasz (két azonos szerkezetű sorkapcsolat)

8aa7b8cc7b 8dd7e 8ff7e	<i>Az gonosztévőnek dolgán</i> Jethró pap tanács-adása	36. zsoltár	6	CXXVI.
---------------------------	---	-------------	---	--------

b/ egyedi sorszerkezettel

6aabccbdd7e6ff7e	<i>Az Egek beszéllik</i> Az Ur bölcsesége	19. zsoltár	5	V.
------------------	--	-------------	---	----

Némelyik szakaszmérték több dallammintára is érvényes, így a könyv 210 éneke 112 különböző dallammintát követ, de csak 91 féle szakaszmértéket valósít meg. A formák továbbélése szempontjából az sem közömbös, melyek azok a mértékek, amelyek a többiekhez képest feltűnő gyakorisággal fordulnak elő, mintegy megszabva a hagyományteremtés irányát. Legsűrűbben szerepelnek a 6 soros szerkezetek (32 változattal), majd a 8 sorosak (23-mal). 4 soros szerkezetből van 17, 5 sorosból 8, 3 sorosból 7, 12 sorosból 2, míg a 7 és a 9 soros szakaszmértéknek csak 1-1 lehetőségével élt az énekszerző. Az alábbiakban tekintsük át, hány ének-

nek hány versszakát alkotják az egyes szerkezetek!

A SZENTEK HEGEDŰJE (1784³) SZAKASZMÉRTÉKEINEK GYAKORISÁGA

(A VERSSZAKOK SZÁMA ÉNEKENKÉNT ÉS ÖSSZESEN)

3 soros szakaszok azonos sormértékekkel:

	Énekenként	Összesen
8aaa	16	= 16
11aaa	12+6	= 18
16aaa	11+9+12	= 32

3 soros szakaszok eltérő sormértékekkel:

8a6ax	16	= 16
9a8aa	10+7+11	= 28
10aal1a	8	= 8
13aal9a	9	= 9

4 soros szakaszok azonos sormértékekkel:

8aaaa	10+12	= 22
8aabb	13+18+7+30+13+11+10+22	=124
10aabb	10+10+10	= 30
11aaaa	6+8	= 14
12aaaa	6+10+28	= 44

4 soros szakaszok eltérő sormértékekkel:

5aa6llb	14	= 14
5ab6allb	6	= 6
8(4aa)7b8(4cc)7b	10+5	= 15
8aa9bb	9+25+6	= 40
9a8bb9a	12	= 12
9a8b9a8b	52+11+4+13	= 80
10a11a10a11a	12	= 12
10a11bb10a	vagy	
10a1111b11a10b		
11a10b11a10b	9+7+31	= 47
11aa8a11a	22	= 22
11aa9a10a	7	= 7
11aa10bb	6+14+46+14+14+15+12+13+11+17+37	=199

5 soros szakaszok:

6ababa	10	= 10
8abbab	6	= 6
8aabba	6	= 6
8a9b8aa9b	5	= 5
9a8bb9a5a	7	= 7
9aa8b9a8b	12	= 12
10aa11b10a11b	13	= 13
14aa9bbb	7	= 7

6 soros szakaszok 2+2+2-es sorszerkezettel:

8aabcc	20	= 20
10a8a10b8b10c8c	12	= 12
10aa11bb10cc	13+11+11+11	= 46
11aa8b10b10c8c	8	= 8
11aa10bb11cc	9	= 9
11aabbcc	12+2	= 14

6 soros szakaszok 3+3-as sorszerkezettel:

6aa7b6cc7b	8	= 8
6aa8b7cc8b	12+15+11	= 38
7aa6b7cc8b	3	= 3
8a4a7b8c4c7b	19+20+15+22+22+8+11	=117
8a7a6b7cc6b	29	= 29
8aa9b8cc9b	2+4+13+7+15+9	= 50
9aab8cc9b	14+7+8	= 29
9aabccb	10	= 10
11aa10b11cc10b	2+1+28	= 31
12aa10a4b6b12b	11	= 11

6 soros szakaszok 4+2-es sorszerkezettel:

7abbacc	12+18	= 30
7a8b7a8b7cc	8	= 8
8a7bb8a6cc	11	= 11
8a7b8a7bcc	11 + 10	= 21
8aabb9cc	6+20	= 26
9a6bb9a7cc	17+13	= 30
9a8b9aa8b6b	vagy	
9a8b9ab8c6c	8	= 8

9aabb8cc	13+10	= 23
10aabb11cc	12+7+5+16	= 40
10a11b10a11b10c11e vagy 10a11a10b11b10c11c	14	= 14
10a11b10a11bcc	9+8	= 17
11a10b11a11b11c10c	21	= 21

6 soros szakaszok 2+4-es sorszerkezettel:

5a6b5acc6b	15	= 15
8aa9b8c9b8c	20	= 20
9aa8bbcc	24+13+11	= 48
9aa8bccb	31	= 31

7 soros szakaszmérték:

7a6b7a6b7cc6x	6+15	= 21
---------------	------	------

8 soros ikerszakaszok (két azonos sorkapcsolattal):

6a8bb6a 6c8dd6c	4+2	= 6
7a6bb7a 7c6dd7c	6	= 6
7a6b7a6b 7c6d7c6d	11+3	= 14
8a7b8a7b 8c7d8c7d	6+9	= 15
8aa7bb 8cc7dd	8+16	= 24
9a6b9a6b 9c6d9c6d	11+3	= 14
9a8b9a8b 9c8d9c8d	11	= 11
9aabb 9ccdd	7	= 7
10aa11bb 10cc11dd	12	= 12
11aa10bb 11cc10dd	17+6+6+6+7+6+11+12+8+8	= 87

8 soros szakaszok egyedi sorszerkezettel:

6aa5b6cc5b8dd	12+13+11	= 36
7a6b7a6bc7d6c7d vagy 7a6b7a6bc7d6d7c	12	= 12
7aabb8c7dd8c	17	= 17
7aabb8ccdd	7	= 7
8a7b8a7bcc8dd	18+13+4+6+18+7+4+16+12+9+7+6+6+ 9+ 4+11 + 12+12	= 174
8a7b8a7bc8d7c8d	4	= 4

8aa7bb8ccdd	4+14+18	= 36
8aa9b8cc9b8dd	16	= 16
8aa9bb8ccdd	9+15+13+9	= 46
8a9bb8a9c8dd9c	7+6+8+4+2	= 27
10aabb11eedd	6+17	= 23
10a11bb10ac11d10c11d	4+8+10+8	= 30
11a10b11a10bcddc	6	= 6

9 soros szakaszmérték:

8aa7b8cc7b4(2dd)12(4ee4)f8f 9	= 9
-------------------------------	-----

12 soros ikerszakasz:

8aa7b8cc7b.8dd7e8ff7e	6	= 6
-----------------------	---	-----

12 soros szakasz egyedi sorszerkezettel:

6aabccbdd7e6ff7e	5	= 5
------------------	---	-----

Táblázatunkból kiderül, hogy Szőnyi énekeiben a 8, 9, 10, 11 és 12 szótagú sormértékek uralkodnak, a strófák közül pedig azok, amelyek eltérő szótagszámú (általában kétféle hosszúságú) sorokból alakulnak, viszonylag egyszerű, leginkább sorpáronként változó rímekkel. (A sorpárok között mutatkozó egy szótagnyi különbség a francia dallamminták szökő és lejtő sorvégeinek, hím- és nőrímeinek nyomát őrzi.) A viszonylag gyakran alkalmazott formák között akad azonban a régi magyar énekköltészetben alig ismert keresztrimes, sőt, három soros periódusokból szerveződő, ún. „farkos rímű” vagy „emeletes rímű” változat is (aabccb).

A 8. zsoltár (*O felséges Ur mi kegyes Istenünk*) szakaszmértékének (11aa10bb) gyakoriságát (11 ének, összesen 199 strófa) talán a genfi dallam lendületes szépsége, tágassága indokolja. Hasonló oka lehet a máig igen kedvelt 42. zsoltár (*Mint a szép híves patakra*) követésének (18 ének, 174 strófa), bár itt már maga a szakaszmérték is meglehetősen változatos (8a7b8a7bcc8dd), bizonyos vonásaiban a Himfy-strófára emlékeztet. A gyakori formák között talán a legszínesebb, leghajlékonyabb a 38. zsoltár (*Haragodnak nagy voltában*) szakaszmértéke (7 ének összesen 117 versszakában), 3 + 3-as sorszerkezetével, rövid sorú (négyes ütemű) válaszrímeivel (8a4a7b8c4c7b). A XXXII. ének (Lelkemnek nagy lankadtságán) 17. versszakát idézem példa gyanánt:

Valamit ég és föld mutat,
 Mind az utat
 Elmémnek hozzád nyisson:
 Minden állat, fa, fű, madár,
 A tél és nyár Te hozzád igazítson.

Dallammintaként legsűrűbben (199-szer) a 11aa10bb szerkezet fordul elő Szőnyi énekeskönyvében (8. zsoltár), legritkábban (mindössze 3 strófában) a 7aa6b7cc8b, egy eredetileg jambikus lejtésű német dallamra (*Most nyúgosznak az erdők DH 186.*) Érdemes felsorolni a leggyakoribb, legalább 40 strófában használt szakaszmértékeket, a dallamminták feltüntetésével. A szám adatok itt is a strófák számára vonatkoznak, énekenként és összesen.

A Szentek Hegedűje 1784-es kiadásának leggyakoribb szakaszmértékei:

8aa9bb (<i>Dicsérlek téged Ur Isten 9. zsoltár</i>)	9+25+6 = 40
10aabb11cc (<i>Az erős Isten, Uraknak Ura 50. zsoltár</i>)	12+7+ 5+16 = 40
12aaaa (<i>Semmit ne bánkódjál, Kristus szent Serege Dé 325; Szomorú a ' halál a ' gyarló embernek DH 132</i>)	6+10+28 =44
8aa9bb8ccdd (<i>Bizonyára jó az Isten 73. zsoltár; Pörölyj Uram pörölymmel 35. zsoltár; Ur Isten mely sokan vadnak DÉ 268.</i>)	9+15+13+9 =46
10aa11bb10cc (<i>Az ki nem jár hitlenek tanácsán I. zsoltár</i>)	13+11 + 11 + 11 =46
11a10b11a10b (<i>Az Ur Isten monda az én Uramnak 110. zsoltár; Szabadíts meg es tarts meg Uram Isten 12. zsoltár</i>)	9+7+31 =47
9aa8bbcc (<i>Hallgasd meg Izrael Pásztora 80. zsoltár</i>)	24+13+11 =48
8aa9b8cc9b (<i>Az én lelkem szép csendesszen 62. zsoltár; Az Urat ti ő szolgálai 113. zsoltár; Az Ur bir ez egész földdel 24. zsoltár; Hálát adok Uram néked 111. zsoltár</i>)	2+4+13+7+15+9 = 50
9a8b9a8b (<i>Emeld fel szived, füled nyisd meg DÉ 267; Szabadíts meg engem Ur Isten 140. zsoltár vagy Örvendgy egész föld az Istennek 66. zsoltár</i>)	52+11+ 4+13 = 80

11aa10bb 11cc10dd (<i>Áldott az Ur, ki kezemet tanítja 144. zsoltár; Egy szép dolgot hoz elő az én szívem 45. zsoltár; 0 melly bodog az olly ember éltében 32. zsoltár</i>)	17+6+6+6+7+6+11+12 +8+8=87
8a4a7b8c4c7b (<i>Haragodnak nagy voltában 38. zsoltár; Kiáltásom halld meg Isten 61. zsoltár</i>)	19+20+15+22+22+8+1 1=117
8aabb (<i>Ez földön ti minden népek 100. zsoltár; Oh ártatlanság Báránnya DÉ 213; Új világosság jelenék DÉ 1; Urnak szolgálai mindnyájan 134. zsoltár</i>)	13+18+7+30+13+11+1 0+22=124
8a7b8a7bcc8dd (<i>Mint az szép híves patakra 42. zsoltár</i>)	18+13+4+6+18+7+4+ 16+12+9+7+6+6+9+4 + 11 + 12+12=174
11aa10bb (<i>O felséges Ur mi kegyes Istenünk 8. zsoltár</i>)	6+14+46+14+14+15 +12+13+11+17+37 =199

Szónyi Benjámín énekszerzői munkásságának évtizedei egybeesnek azzal az időszakkal, melyet a magyar költészet történetében - Négyesy László kifejezésével - *a versújítás korának* nevezhetünk. (L. erről bővebben: *A magyar verselméleti gondolkodás története, Akadémiai Kiadó, 1991, 123. és kk.l*) A versújítás szerves részét képezte annak az általános *hagyomány-teremtő* igyekezetnek, mely kb. 1760-tól kezdve mintegy fél évszázadon keresztül a magyar szellemi, irodalmi életet jellemezte. Nemzeti költészetünk formakészletének bővítése, az új magyar költészet metrikai eszköztárának kialakítása elsősorban *hagyományátvétellel* valósult meg. Ekkor terjedt el és lett valójában magyar versrendszerré a *klasszikus időmértékes* verselés, ekkor jelentek meg előbb fordításokban majd eredeti magyar költeményekben is a többségükben nyugat-európai eredetű *új mértékes* formák.

Ehhez a nagyszabású *megújító* folyamathoz képest a magyar irodalomtörténeti közfelfogás mindig is viszonylag kevesebbre értékelte a 18. század második felében is érvényesülő *hagyományörző* törekvéseket. A versformák használata terén ez a régi magyar énekköltészet *ütemhangsúlyos* rendszerű, rímes-strófikus formáinak továbbélését jelentette. A verstörténet eddig is számon tartott azonban olyan jelenségeket, melyek a hagyományos hazai versformák körében is újdonságot, változást jelentettek. Ilyen mindenekelőtt a „kétsarkú”, páros rímű felező tizenkettősök elterjedé-

se, francia hatásra, de az eredeti magyar ütemhangsúlyos sorszerkezetet változatlanul hagyva.

Szőnyi Benjámín énekszövegeinek metrikai vizsgálatából arra következtethetünk, hogy ez a sajátságos *hagyományörző hagyománykövetés* jelentősebb szerepet játszott a magyar verselés történetében, mint eddig gondoltuk. Szőnyi látszólag megrögzött konzervatív: sorformái, szakaszmértékei között egy sincs, amely gyökeresen eltérne a református gyülekezeti éneklés megszokott dallamkészletének ismert szerkezeteitől. Tudatos szótagmérésre, *időmértékes* versformák meghonosítására nem törekedett, noha énekeiben előfordulnak - nyilván nem szándékosan - jól hangzó jambusi és trocheusi lejtésű részletek. Egy jambusi jellegű példa: Itt csak vándorlás életem, | Még itt csak a tzélt kergetem ... LVII; és egy trocheusi: Jézus megholt bűneinkért; | harmad nap feltámadott... CIV. Mindkét idézetünk a középkori, latin nyelvű egyházi himnuszoktól és korai magyar fordításaitól kiinduló verstörténeti párhuzamok keresésére adna alkalmat. A lábmetszetes jambusi sorból eredő, 5|3 osztású „felemás” nyolcas, az *ambroziánus versor* vizsgálata egészen Ady metszetkapcsoló szimultán nyolcasaiig vezetne: „S olyan nagy most az életem”... (*A megnőtt Élet*). A hol tisztán trocheusi, hol ütemhangsúlyos, hol szimultán, ütemkapcsoló nyolcas-hetes periódus (vagy 8||7 osztású metszetes sor) pedig Fortunatus 6. századi himnuszának (*Pange lingua gloriosi praelium certaminis*) hagyományteremtő hatásától kezdve ível át költészetünk történetén és bukkan fel Faludi Ferencnél, Pálóczy Horváth Ádámnál, Csokonainál, Kisfaludy Sándornál ... és így tovább, egészen napjainkig.

Mindeddig azonban sem általában irodalomtörténetünk, sem közelebről verstörténetünk nem méltatta kellő figyelemre azt a tényt, hogy Szőnyi egy egész könyvnyi *eredeti énekszöveget* (és további, a *Szettek hegedűjében* még nem szereplő hosszú énekeket) írt azokban a versformákban, amelyek korábban inkább csak a szűkebb felekezeti használatban, ott is főként franciából vagy németből magyarra fordított szövegekben éltek. Miközben híven megőrizte a régi magyar énekvers (a „magyar ritmusok”) szótagméréstől független, rimes-szótagszámtartó, ütemhangsúlyos metrikai jellegét, az egyes *szakaszmértékek* sor- és rímszerkezetét te-

kintve színes, változatos, igényes külhoni mintákat vett alapul. A nyugat-európai protestáns énekköltészet formakészletének meghonosításával a magyar *nemzeti* költészet lett gazdagabb. Többek között erre a vershagyományra gondolhatott Földi János, mikor (1787-ben, a *Magyar Músa* hasábjain) „más nemzetekre” hivatkozva ajánlotta hazai költőtársainak az egymástól távolabb eső és eltérő szótagszámú sorok rímeltetését, melyekkel élve „annyi sort és annyi hangzatos lehet fel egy-egy versre az író, amennyi tesz” (238.1.) A *vers* itt - Földi szóhasználata szerint - a teljes ütemhangsúlyos versszakot, a strófát jelenti.

A szakaszmértékek, a *strófák* változatainak pazar sokfélesége a magyar költészetben főképp Ady Endre életművére jellemző. Talán nem túl merész feltételezés azt állítani, hogy ebben része lehetett a családi, iskolai és templomi zsoltáréneklésnek, a magyar református énekkincs beható ismeretének. Szenczi Molnár Albert és Ady Endre között pedig a továbbiakban fontos verstörténeti láncszemként tarthatjuk nyilván Szőnyi Benjámin énekköltészetét, mint a 18. századi magyar *versújítás* méltatlanul feledésbe merült hagyományteremtő mozzanatát. (Szőnyi Benjámin énekköltészetének verstörténeti jelentőségéről lásd még a szerző további munkáit: *Szőnyi Benjámin Istennek Trombitája című énekeskönyvének versformái*, Irodalomtörténeti Közlemények 1996. 1-2. 80-111.; és *Hagyományörző és hagyományteremtő törekvések a versújítás korában*, In: *Folytonosság vagy fordulat? A felvilágosodás kutatásának időszerei kérdései*, Csokonai Könyvtár, Debrecen, 1996. 260-277.)